

Kis-Küküllő vármegye története

A megye története

A megye nevét egyik legjelentősebb folyójáról, a *Küküllőről* kapta. Maga a szó a XIII. századtól tűnik fel okleveleinkben, mely eredetileg a török „kökény, kökényes” jelentést hordozza magában, amit az a tény is igazol, hogy a román megfelelője a *tîrnava*, szláv nyelvi átvételből alakult ki.¹

Azon hét vármegye egyike, melynek szervezését I. István király koráig vissza lehet követni. Legkorábbi székhelyének Küküllővárt tartják, míg a legutóbbi Dicsőszentmárton, melyet az ott élők csak *Dicsőnek* rövidítenek. 1876-ban a régi megyéből alakult ki Kis-Küküllő mellett Nagy-Küküllő-megye is, melynek székhelye Segesvár volt. Ez a két közigazgatási egység önállóan egészen 1918-ig működött.²

Küküllővár hosszú időn át a vármegye székhelye és kizárólagos vára is volt. Építésének időpontjáról nincsenek biztos adatok, azt azonban tudjuk, hogy valamikori tekintélyes vár és hatalmas uradalomként működött. Az első időkben a királyi vár, és így Nagy Lajos király várnagya, Veres Péter 1369-ben itt esett el a Vlajkó oláhországi vajda elleni hadjáratban. 1471-ben Mátyás király elzalogosítja a várat Pongrácz vajdának, melyet később hozzácsatolnak a moldvai vajda Csicsó várához, kárpótlásul a törökök által okozott károkért. A moldvai fennhatóság alól Szapolyai veszi vissza a várakat, aki több uradalommal együtt jegyajándéknak szánja Izabella lengyel hercegnőnek. Ezt követően

János Zsigmond halála után maga a vár a fejedelmek kezébe kerül, és számos tulajdonos váltás után, végül 1764-ben a Bethlenek birtokába jut.³

A Nagy-Küküllő határán terül el Erzsébetváros, mely korábban Ebesfalva néven az Apafi család birtokát képezte. Vára 1552-ben épült meg, amit a család kihalásával örmények vásároltak meg, ami 1738-tól a második örmény király vára lett

A vármegye északi részén, a Maros mentén terül el Radnót. Kastélyát Serenai Ágoston velencei építész készítette I. Rákóczi György megbízásából, majd a család bukása után az Apafiak tartották meg.⁴

A megye fekvése

Kis-Küküllő vármegye a mai Románia területén, pontosabban Erdély nyugati részén fekszik, melynek egyes vidékei egészen északig, a Maros folyó vonaláig nyúlnak.⁵ Földrajzilag az Erdélyi-medencéhez tartozik, melyet a Kárpátok hegyei zárnak körül. A földtörténeti harmadkorban itt még tenger volt, mely nyugat felé a valamikori Pan-non-tengerrel állt kapcsolatban. A tenger visszahúzódása után lerakodott üledékes kőzetekben kőso és földgáz halmozódott fel, melyek a medence legjelentősebb altalaj kincseit képezik. A dombvidék átlag magassága 400-600 méter.⁶

Az Erdélyi-medence vízhálózata igen gazdag és változatos. A folyók nyugati irányúak és az Olt kivételével Magyarországra

területén ömlenek a Tiszába. Legnagyobb folyója a Maros, mely a Nagyhagymás hegyéből ered és átszeli a medencét, így szállítva a Nyárád, Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő, Aranyos, Sebes, és Sztrigy folyók vizét a Tiszába.⁷

A román–magyar–szász kevert lakosságú vidék falvai főként a Kis-Küküllő folyó partjára települtek, melyet *Vízmellékként* szokás megnevezni. A községek másik csoportja viszont az ettől északnyugatra, a Maros vonala alá települt *Hegymegetti* részén foglal helyett. Nagyobb városaik, és jelentős vásáros helyeik közül kiemelendő Radnót, Ludas és Marosújvár.⁸

Kis-Küküllő vármegye a Maros és a Nagy-Küküllő forgalmasabb völgyei közé ékelődik be, így évszázadokon át, jelentős összekötő utakat szolgáltatott a közelebi és távolabbi vidékeknek. Ilyen volt a Bethlenszentmiklósnál és Zsidvénél átmenő szakasz, melyet *szebeni* útnak is neveznek. Közvetlen e mellett terül el Bethlenszentmiklós határában az ún. gyászmező, melyről a néphagyomány azt tartja, hogy a vidéken átvonuló tatárhad ezen helyen végezte ki a lakosságot. A területen található halmokban a nép ezeknek az embereknek a sírját látja.⁹

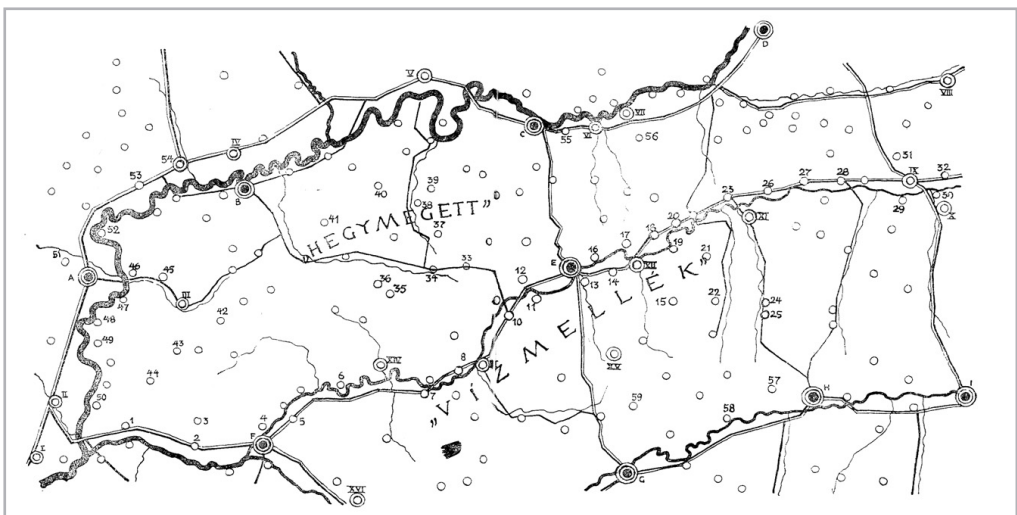
1687-ben a lotiai herceg ezen az úton Szeben felé tartva megállt Küküllőváron, ahonnan Balázsfalvának fordulva találkozott Apafi fejedelem megbízottjaival. Itt született meg az ún. *balázsfalvi traktus*, mely értelmében a császári hadak jogot nyertek Erdély megszállására.

Csaknem két évszázaddal később 1849. január 13-án Bem József Marosvásárhelyről elindulva a Kis-Küküllő mentén, Gálfalvánál találkozott Puchner báróval, ahol sikerült a császári csapatokat gyors visszavonulásra kényszeríteni, ezáltal szabad utat nyerni Szeben felé.¹⁰

A megye állapota

1891-es adatok alapján a megye lakossága 101 045 fő, melyből román 49 573, magyar 27 652, német 18 273. Vallási megoszlás szerint: 4806 római katolikus, 36 106 görög katolikus, 18 073 görögkeleti, 18 174 evangélikus, 17 979 református, 4482 unitárius, 1418 zsidó lakta a területet.¹¹

A terület jelentős részét valamikor erdő borította, melyből a falu és az egyház jelentős

A MEGYE KÓS KÁROLY SZERINT

területeket mondhatott magáénak. Bár az építkezéshez szükséges faanyagot szűkösen biztosította, de a disznók makkoltatására lehetőséget nyújtott, valamint a XVIII. századtól egyre inkább megnőtt a tutajozás jelentősége, ahol Gyergyóból úsztattak le nagymennyiségű szálfákat a Maroson.¹² A Küküllők mentén igen jó minőségű szántóföldek és legelők terültek el. XIX. századi adatok alapján kimutatható, hogy sok helyütt a fehér szarvasmarha erdélyi változatát tenyésztették, melyet később felváltott a szász települések jobban tejelő, de igába kevésbé alkalmas faja.¹³

Szentimrei Judit jegyzi meg: „A kender a Kis-Küküllő vidékén a búzával egyforma fontossággal bírt. Hisz az egyik a kenyeret a másik a gúnyát jelenti. S jelentette különösen a múltba, amikor, mint a legtöbb várostól távol eső vidék, majdnem teljesen önállásra rendezkedett be. Fontos táplálék volt a *pityóka* meg a *törökbúza* is, de az a vallásos áhítat, ami a Kis-Küküllő vidéki embert a búzához

és a kenderhez kötötte, azt mutatja, hogy ez a két termény a legrégebb idő óta ismert és termesztett ezen a vidéken. Búzának, kendernek mindenképpen biztosítani kellett a jó termést, mert sok volt 'az éhes száj és a csoré test', s embernek, asszonyoknak gondoskodnia kellett róluk.”¹⁴

A legutóbbi időkig nagy jelentőséggel bírt a vidék életében a szövés, melynek minden segédeszközét, és termékét maguk állították elő. A díszesebb textilek elkészítésében a XVII. századtól mutatható ki a takácsmesterektől átvett technikák és díszítések átvétele.¹⁵

Ezek a szövésesek nemcsak a mindennapi életben, hanem az élet fordulóihoz kapcsolódó rítusokban is nagy szerepet játszottak. 1918-ban Sámuel Aladár írja: „Héderfáján... rudat szúrnak le a halott fejéhez, s végére zászló formára fehér keszkenőt kötnek. Ilyenformán az egész temető kopjaerdőhöz hasonlít. Ez a szokás egyébként a *hazajáró lélekkel* van kapcsolatban, mert a sírba szúrt karókkal

a lélek hazatérését akarják meggátolni.”¹⁶

A terület egyik legjelentősebb vásározó helye Balavásár volt, ahol évente háromszor is tartottak sokadalmat, mely alkalmakra igen széles területről jöttek árusok. A marosvásárhelyiek csizmát, kelementelkies bundát, küsmödiék bútort, székelykeresztúriak szitát kínáltak. A vásár azonban nemcsak a kereskedelmi funkciókat töltötte be, hanem fontos társadalmi esemény is volt. Tar Erzsébet megállapítása szerint: „A vásárok elősegítették a szomszéd falvak fiataljai, különösen a Balavásár és Kend lakói között a házasságkötéseket is. Ugyancsak nagy hatással voltak öltözőikre, ízlésük és szokásaik alakulására.”¹⁷

Mai napig életerős magyar faluközösségeket találunk a Kis-Küküllő völgyében (pl. Ádámos, Dombó, Királyfalva) Az itteni magyarok elsősorban földműveléssel, gyümölcs és szőlőtermesztéssel foglalkoznak. Kivételesen gazdag zenés-táncos folklórt, archaikus dalokat és változatos népszokásokat őriztek meg.¹⁸

KISS NIKOLETT

FELHASZNÁLT IRODALOM

- SÁMUEL ALADÁR
1918 Küküllő vármegye népének temetkezési szokásai. *Ethnographia* 29. 91–104.
- KÓS KÁROLY
1964A Küküllő menti magyar népi építkezés. *Ethnographia* 75. 299–308.
- HORVÁTH ISTVÁN
Magyarórádi toronyfalja. Kolozsvár.
Kós Károly

Építkezés; Lakásbelső. In: Kós K. – Szentimrei J. – Nagy J.: *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó. 15–143.

Nagy Jenő

Öltözet. In: Kós K. – Szentimrei J. – Nagy J.: *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó. 255–312.

SZENTIMREI JUDIT

Szóttesek és varrottások. In: Kós K. – Szentimrei J. – Nagy J.: *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó. 178–185.

KRISTÓ GYULA

A vármegyék kialakulása Magyarországon. Budapest, Magvető Könyvkiadó.

Pallas NagyLexikona. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/>

GÁL BOTOND: *Erdély földrajza*.

JEGYZETEK

- 1 Balassa 1989. 101.
- 2 Balassa 1989. 101.
- 3 Pallas Lexikon
- 4 Pallas Lexikon
- 5 Balassa 1989. 101.
- 6 Gál Botond
- 7 Gál Botond
- 8 Balassa 1989. 101.
- 9 Pallas Lexikon
- 10 Pallas Lexikon
- 11 Balassa 1989. 101.
- 12 Balassa 1989. 101.
- 13 Balassa 1989. 104.
- 14 Szentimrei 1978.
- 15 Balassa 1989. 104.
- 16 Sámuel 1918.
- 17 Tar 1978.
- 18 Gál Botond.

